

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

عضویت در خبرنامه

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

کارگاه آنلاین آشنایی با پایگاه های اطلاعات علمی بین المللی و ترند های جستجو

مباحث پیشرفته یادگیری عمیق؛ شبکه های توجه گرافی (Graph Attention Networks)

کارگاه آنلاین مقاله نویسی IEEE و ISI ویژه فنی و مهندسی

بررسی تأثیر روان شناسی محیطی بر الگوهای رفتاری و تحقق فرهنگ (نمونه موردی: محله ماهانی کرمان)

1- ملیکا سالاری

2- دکتر افسون مهدوی

Melika_salary@yahoo.com

چکیده

محیط پس از آن که توسط انسان طراحی و سازمان دهی شد قابلیت سازمان دهی رفتار انسان را کسب می کند سازندگان با ساختن یک محیط ارزش ها، افکار و پیام های خود را به زبانی رمزگونه در داخل آن جاگذاری می کنند و مخاطبان آشنا با آن فرهنگ به محض دیدن بنا و فضا متوجه پیام ها شده و متناسب با آن ها رفتارشان را تنظیم می کنند بنابراین محیط رفتارهای مناسب در هر فضا را برای افراد تعیین می کند و ارتباطات انسانی را در آن محیط توسعه می دهد. بنا بر نظر کریک روانشناسی محیطی مطالعه روانشناختی رفتار انسان به گونه ای است که به زندگی روزمره ی او در محیط کالبدی مرتبط باشد. روانشناسی محیطی رابطه انسان با محیط کالبدی و تأثیرات این دو بر یکدیگر را به گونه ای مورد بررسی قرار می دهد که ارزش ها، نگرش ها و احتیاج های او مورد توجه قرار گیرد و به موضوعاتی که در تشریح رفتارهای مردم نقش اساسی دارند مانند ادراک، شناخت و رفتارهای فضایی بپردازد لذا روانشناسی محیطی به مطالعه تجربه فردی و جمعی مردم از مکان ها نیز که از نوع رفتارهای بنیادین انسان می باشد علاقمند است. یکی از مباحث مهم و کلیدی طراحی محیط در زمان حاضر که ارتباط تنگاتنگی با درک معانی محیط دارد توجه به هویت در بافتها و محلات شهری است. بسیاری از نظریه پردازان معتقدند که هویت شهرها و فضاهای شهری، محلات بسیار تضعیف شده است. بنابراین توجه به ساماندهی بافت ها از اهمیت فراوانی در طراحی شهری برخوردار است. در این تحقیق محله ی ماهانی کرمان به عنوان زمینه ی مورد بحث انتخاب شده و به عوامل تأثیر گذار روانشناسی محیط بر الگوهای رفتاری و ارتباط بین رفتار و محیط کالبدی و تحقق فرهنگ (نمونه موردی محله ماهانی کرمان) پرداخته شده است و با استفاده از مدل SWOT به بررسی و تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید در بافت تاریخی محله ی ماهانی کرمان می پردازیم و در نهایت با در نظر گرفتن عوامل تأثیرگذار روانشناسی محیط بر الگوهای رفتاری (نمونه موردی: محله ی ماهانی) راهبردهایی هم سو با توسعه محله ارائه گردیده است.

واژگان کلیدی: روانشناسی محیطی، معماری، رفتار در محیط، فرهنگ، محله ماهانی کرمان

مقدمه

معماران و طراحان شهری امروزه توجه ویژه ای به شناخت روان شناسانه رفتارهای انسان دارند. زیرا این گونه رفتارها با محیط کالبدی ارتباط تنگاتنگی دارد. روانشناسان محیطی نیز خود را ملزم به پژوهش در رفتار انسان در محیط روزمره اش ساخته اند تا بتوانند تأثیرات محیط کالبدی را به گونه ای مستقیم و یا غیر مستقیم بر رفتار انسان بررسی نمایند. (مطلبی، 1380) محیطی که در آن مردم برنامه ها و فعالیتهای خود را انجام می دهند، برخوردار از روابطی دو سویه است. افراد محیط را متأثر می نمایند و محیط افراد را تحت تأثیر قرار می دهد. در این رابطه ادراک محیط بر چگونگی شکل گیری فعالیتهای در فضاها تأثیرگذار است. (قرائی، 1387) ویژگی های محیط نیز اشاره به ویژگی های اجتماعی و کالبدی آن دارد. ویژگی های اجتماعی شامل هدف، فرهنگ، سن یا جنس افرادی است که از محیط استفاده می کنند. ویژگی های کالبدی در بر گیرنده ی مشخصه هایی نظیر اندازه، شکل، نظم، یا خوانایی محیط است. روان شناسان محیطی به مطالعه اثرات محله های مختلف زندگی انسان بر پیدایش الگوهای رفتاری می پردازند. هدف روان شناسی محیطی کاربردی، مدیریت بهتر محیط برای زندگی و رشد روانی بهتر است. این رشته به مطالعه راه های مؤثر حفظ محیط طبیعی، روش های بهتر طراحی شهرها و محلات، و ابزارهای ارتقاء آگاهی محیطی در بین مردم می پردازد.

روش تحقیق

پژوهش حاضر در گام نخست، ماهیت دانش روانشناسی محیطی و حوزه های کارکردی آن را مورد بررسی قرار می دهد و پیوند میان حوزه های روان شناسی و معماری را با مبنا قرار دادن جایگاه روانشناسی محیطی در معماری و اهمیت شناخت ارتباط بین محیط و الگوهای رفتاری (نمونه موردی: محله ماهانی کرمان) مد نظر قرار می دهد. پژوهش در گام نهایی به ارزیابی میزان اثر بخشی راهبردهای ارائه شده برای ایجاد انگیزش و ترویج رفتارها بر محیط و فرهنگ و توسعه ساماندهی محله ماهانی کرمان می پردازد.

ماهیت روانشناسی محیطی

انسان با توجه به نیازها، ارزش ها و هدف های خود محیط را دگرگون می کند و به طور متقابل تحت تأثیر محیط دگرگون شده قرار می گیرد. (مرتضوی، 1380) گیفورد معتقد است، فرد محیط را دگرگون می کند و هم زمان، رفتار و تجارب وی توسط محیط دگرگون می شود (Gifford, 1997) آنچه روان شناسی محیطی را از سایر شاخه های روان شناسی مجزا می سازد، بررسی ارتباط رفتارهای متکی بر روان انسان و محیط کالبدی است. لذا توجه طراحان به بررسی روان شناختی فضاهای

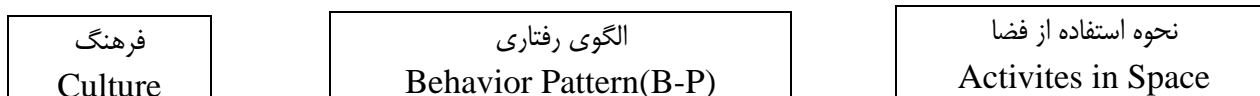
طراحی شده، پیوندی ناگسستنی بین روان شناسی محیطی و طراحی ایجاد کرده است. روانشناسی محیطی یکی از رشته های تخصصی نوپایی است که به تأثیر متقابل رفتار و عوامل و شرایط فیزیکی معماری و فضای محیط، بیش از دیگر جنبه ها اهمیت داده است. امروزه توجه به جایگاه علوم رفتاری در طراحی شهری و معماری و چگونگی تأثیرگذاری فضا بر بروز رفتار انسانی از جمله مواردی است که نیازمند بررسی و بازبینی مفهومی و عملیاتی است که ترسیم کننده جایگاه واقعی علم روانشناسی محیطی در طراحی معماری باشد. در واقع آشنایی طراحان شهری با دانشهایی همچون علوم رفتاری و روانشناسی محیطی می تواند این امکان را برای طراحان فراهم کند تا منطبق بر نیاز و فرهنگ استفاده کنندگان فضاها را طراحی کنند. برودینت (1977) معتقد است که تمام ساختمان ها، خوب یا بد معنایی را منتقل می نمایند و به شکل نمادی از مفاهیم درونی خود برای ناظران به شمار می آیند جنکز (1969) عقیده دارد که همزمان با خلق یک فرم کالبدی معنی آن نیز همراه با آن شکل می گیرد و این معانی است که محیط و انسانها را با هم مرتبط می نماید. به گفته ی راپاپورت (1982) اگر چه موقعیت اجتماعی افراد در شیوه ی برخورد و رفتار آنان بسیار مؤثر است ولیکن نشانه های محیطی معانی لازم جهت تنظیم رفتارها را منتقل می نماید محیط به نوعی ارتباط غیر کلامی با ناظران برقرار می سازد.

شکل 1- روانشناسی محیطی محل اتصال علم معماری و علوم رفتاری

فرهنگ

رفتار انسانی فرایندی است تحت تأثیر ویژگی های انسانی و عوامل مختلف محیطی. در واقع محیط می تواند خاستگاه ادراک، بازشناسی و اثرگذاری و رفتار فضایی باشد. هر فعالیتی که توسط انسان صورت می گیرد اساساً متکی به فرهنگ است. معماری و شهرسازی با فضاهایی سروکار دارند که انواع فعالیتها در چارچوبهای متفاوت در آنها اتفاق می افتد و در حقیقت به این فضاها معنی و مفهوم می دهند این فعالیتها تابع خصوصیات فرهنگ جامعه ای است که صاحبان این فعالیتها به آنها تعلق دارند. فرهنگ الگوهای رفتاری را به وجود می آورد و در نتیجه این الگوهای رفتاری تعیین کننده چگونگی استفاده مردم از فضاها می شوند. بنابراین نحوه استفاده مردم از فضا بر اساس فرهنگ می باشد. (فرهنگی. 1377)

نمودار 1- رابطه ی فرهنگ، الگوی رفتاری و نحوه استفاده از فضا

رفتار در محیط

در دهه ی 1950، روان شناسان اکولوژیکی در دانشگاه کانزاس که اصول اکولوژیکی را بررسی می کنند به دنبال آن بودند که رفتار انسان را در محیط های روزمره درک کنند. آنها به وابستگی متقابل اکولوژیکی میان رفتار و محیط پی بردند و از طریق آزمایش ها دریافتند که تأثیر موقعیت ها بر رفتار انسان ها بیش از تأثیر مشخصه های فردی است (Barker, 1987). این تغییر در تأکید از فرد به محیط منجر به شکل گیری مفهوم قرارگاه رفتاری شد. قرارگاه های رفتاری نهادهای حقیقی با محدودیت های زمانی و مکانی هستند که اجزای کالبدی و رفتارهای افراد در آنها و نیز برنامه ی رویدادها را شامل می شوند (Wicker, 1979). مردم در فضای داروخانه از خود رفتار متناسب با داروخانه نشان می دهند در حالی که در سالن ورزش رفتارهای ورزشی از خودشان بروز می دهند. این الگوهای تکرار شونده ی رفتاری از مشخصه های کالبدی- اجتماعی و زمانی قرارگاه های رفتاری نشأت می گیرند.

نیازهای زیبایی شناختی

موضوع دیگری که در ارزیابی محیط کالبدی مورد نظر است بحث زیبایی است. تعریفی جامع از تجربه نیاز زیبایی شناختی باید از تمام اهداف طراحی به دست آید، چرا که لذت از ارضای مجموعه این اهداف حاصل می شود، مردم لذت را از محیطی کسب می کنند که ساختار آن الگوهای جاری رفتار و آسایش زیست شناختی و روانشناختی مورد نیاز را به خوبی تأمین نماید. ایزومی (1965) عقیده دارد که معماران باید بدانند که بعضی از ادراک زیبایی آنان برای دیگران قابل حس نیست قرار گرفتن در معرض هنر معماری اکثراً تحمیلی است و از هنر معماری در قیاس با سایر هنرها نمی توان دوری نمود. مطالعات هرشبرگر (1988) حاکی از تفاوت ادراک زیبایی نزد معماران و مردم عادی است هنر معماران دوره هایی طولانی در معرض دید مردم قرار می گیرد و بنابراین نسبت به سایر هنرها اهمیت بالاتری دارد و طراحان باید با شیوه ی ادراک و ارزشهای بصری مردم آشنا باشند. بعضی از نظریه پردازان طراحی محیط، سبک معماری و نوع ساختمان را از عوامل مهم در ادراک زیبایی تلقی نموده اند. (دولین 1989، پارسل و همکاران 1992)

خط آسمان

راهبرد بلندمرتبه سازی و توسعه فضایی در ارتفاع به عنوان محصول رشد جمعیت و افزایش شهرنشینی و همچنین کمبود زمین مناسب جهت ساخت و ساز، در دهه های اخیر رواج یافته است. رشد شکل گیری این گونه ساختمانی با توجه به خصوصیات و ویژگیهای آن، طبیعتاً در کنار آثار مثبت آن با محدودیت ها و تهدیداتی نیز مواجه است (گلابچی، 1380) از آنجا که تهدیداتی که ساختمان های بلند مرتبه با خود به همراه دارند علاوه بر حوزه انرژی، در حوزه کاربران نیز به چشم میخورد و مسائلی مانند کیفیت فضایی و امنیت را تحت الشعاع خود قرار می دهد؛ لذا لازم است تا اهداف پایداری در این

حوزه نیز مورد توجه قرار گرفته و به منظور تحقق این اهداف باید نیاز کاربران نیز مورد توجه واقع شود و از علوم رفتاری و دانش روانشناسی محیطی استفاده شود (شولر، 1375) خط آسمان از مهمترین عناصر سیمای شهری به شمار می رود و دربرگیرنده هویت سیما و منظر در هر محل است.

نمودار 2- ارتباط میان روانشناسی محیط و محیط کالبدی محله ماهانی کرمان

محله ماهانی کرمان -

محله کوچه ماهانی که در سالهای اخیر به نام خیابان "مادر" تغییر نام یافته است یکی از محلات قدیمی شهر کرمان می باشد و به محدودهای از شمال به میدان مشتاق از شرق به خیابان 17 شهریور، از جنوب به محله سلسبیل و از غرب به میرزا رضای کرمانی منتهی می شود.

نمودار 3- مؤلفه های تجربی زیبایی شناختی در فضاهاى جداره خارجى

هویت شهر، معماری، فرهنگ گردشگری
انسان شنایی هنر، مردم شناسی فرهنگ
 مهلت ارسال اصل مقالات: ۲۰ دی ماه ۹۵
 نتایج نهایی داوری: ۲۶ دی ماه ۹۵
 ثبت نام نهایی همایش: ۳۰ دی ماه ۹۵
 زمان برگزاری همایش: ۶ و ۷ بهمن ماه ۹۵
 ثبت نام و ارسال مقالات: confiran24.ir
 آدرس: تهران، خیابان بزرگ امامشاه، پلاک ۱۷، پستکد ۱۹۶۳۵۱۱۱
 شماره تماس: ۰۲۱۶۶۳۱۱۱۱۱ - ۰۲۱۶۶۳۵۱۱۱۱

کیفیت محیط ادراکی

نمودار 4- مؤلفه های تجربی زیبایی شناختی در فضاهای جداره خارجی

نمودار 5- مؤلفه های تجربی زیبایی شناختی در جداره ی داخلی

خط آسمان معابر

ناهمانگی در ارتفاع، ناهماهنگی در مصالح

خط بام: پرهیز از تراکم ساختمانی بلند مرتبه نا هماهنگ با بافت بعنوان مانعی برای دید بصری کامل به سایت

نظام ارتفاعی: ناسازگاری و عدم تناسب ساختمان بلند با معابر و تراکم ساختمانی همجوار

جدول 1- SWOT محله ماهانی کرمان

T	O	W	S
ایجاد آلودگی صوتی	آرام کردن ترافیک	عرض کم معابر	وجود بناهای بالارزش تاریخی
عدم رسیدگی مسئولین به وضعیت محدوده فرسودگی	بالا بودن سطح تجانس اجتماعی بهره برداران به لحاظ اقتصادی	عدم تعریف حریم مناسب برای هر یک از کاربری ها	تجمع کاربری های مناسب
دید نامطلوب (ناهماهنگی در ارتفاع و مصالح)	تعمیر و مرمت در برخی نقاط محله	استفاده از مصالح ناهمگن	حفظ کریدور دید به بناهای شاخص
عدم امنیت	تبدیل فضاهای متروکه به فضاهایی جهت قرارگاه های رفتاری (دارای مساحت کافی برای طراحی)	عدم تراکم ابنیه و عناصر	بالا بودن میزان ارتباطات و پیوندها بین افراد ساکن
سرعت پایین و هزینه بالای توسعه شهری	ایجاد خوانایی و یکپارچگی فیزیکی در بافت	عدم توجه به عابر پیاده	کیفیت سازگاری فرم بافت با معابر
وجود دو بافت متفاوت در کنار هم	استفاده از مصالح ارگانیک و همساز با طبیعت	عدم تناسب مصالح جدید و قدیم	حس تعلق مکان در اکثریت ساکنین جدید

راهبرد کلی روش تجزیه و تحلیل سوات تقویت نقاط قوت و رفع نقاط ضعف در راستای کاهش تهدیدها و افزایش فرصت ها می باشد لذا در این پژوهش با توجه به تأثیر روان شناسی محیط بر الگوهای رفتاری و مورفولوژی بافت راهکارهایی استخراج شده است.

جدول 2- راهکارها

ردیف	راهکارهای پیشنهادی
1	استفاده از مصالح اولیه مرغوب و خالص (الگوهای بومی منطقه)
2	تنوع در عملکرد بنا و فضای تاریخی در عین هماهنگی جهت حیات مداوم
3	تنوع معماری هماهنگ با الگوها
4	عوامل انسانی مدیریت صحیح، فرهنگ سازی، توجه به بافت مسکونی داخل سایت نسبت به بافت تجاری اطراف
5	توجه بیشتر به کاربری های آموزشی، فرهنگی جهت تقویت انگیزه و نقش خاطرات
6	تقویت عناصر از طریق راه های جلوگیری از تخریب
7	سازگاری و تناسب تراکم ساختمان ها هماهنگ با بافت
8	افزایش کیفیت ساختمان ها، ابنیه، جداره، معبر
9	ارتباط میان انسان و طبیعت، محله و شهر، مردم و محیط
10	فضاسازی فضاهای متروکه جهت افزایش امنیت و تنوع دید بصری
11	اختصاص عملکرد جدید به بنا متناسب با نیازهای جدید
12	توجه به مقیاس انسانی
13	توجه به ارزش های بومی فرهنگی و تاریخی بافت کهن
14	برقراری تعادل میان بافت قدیم و جدید
15	ارتقاء فضاهای خدماتی، تفریحی و فضاهای باز و تأمین فضاهای مورد نیاز
16	بازسازی و مرمت معابر

- نتیجه گیری

هویت یک محله زاینده خصوصیات فرهنگی، بومی، اقلیمی و تاریخی آن است و تدریجاً معانی و طراحی محیط و ارزشهای زیباشناسانه ی آن در اذهان نقش می بندد. چنانچه بعضی از عناصر محیط نقش مثبتی را در هویت بخشی دارا باشد به افزایش حس تعلق اهالی کمک می کند. استفاده از خصوصیات معماری بومی منطقه در تقویت ساماندهی محله مؤثر واقع می شود. مردم ساختمان هایی را که با الهام از عناصر معماری بومی ساخته می شوند را در تقویت ساماندهی محله مؤثر می دانند و اطلاع و آگاهی از چنین مواردی می تواند در تعیین رویکرد برنامه ریزی و طراحی محلات بسیار مؤثر بوده و به ایجاد فضاهای شهری مورد علاقه و دلنشین برای مردم یاری بخشد و بر الگوهای رفتاری تأثیر گذارد.

فهرست منابع

- [1] Pallasmaa, J. (2010). *The Eyes of the Skin: Architecture and the Senses*. (Ghods, R. Trans.). Tehran. Gange Honar and Parham Naghsh Publishing Co.
- [2] Broadbent, G.(1977),A Plain mans guide to the theory of signs in architecture, *Architectural Design*, 7, pp 474-48
- [3] Jencks, C.(1969),Semiology and Architecture. In C.Jencks and G.Baird (Eds) *Meaning In Architecture*. London, Barrie and Rockliff: Crescent press.
- [4] Rapoport, A.(1982),*The meaning of the built environment*, Beverly Hills, CA:Sage.
- [5] Hershberger, R.(1988) A study of meaning and architecture. In J. Nasar (Ed), *Environmental Aesthetics*. Cambridge U niversity press.
- [6] Devlin, K. and Nasar, J.L.(1989) The beauty and the beast: some preliminary Comparisons of (high) versus (popular) residential architecture and public versus. architect judgments of same,*journal of Environmental psychology*,9,pp 330-334
- [7] Wicker, A. (1979). *An Introduction to Ecological Psychology*, Monterey, CA: Brooks/Cole
- (8)- جک نسر 1393. ترجمه الهه ساکی. سازاز فنائی. روان شناسی محیطی و طراحی شهری. نشریه اینترنتی نوسازی. سال پنجم. شماره 26.
- (9)- شولر. ولفگانگ (1375). مسایل اساسی بلند مرتبه سازی. ترجمه فرزانه طاهری، انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، تهران.
- (10)- فرهنگی.ع. (1377). نظری به فرهنگ، نامه فرهنگ، شماره 30.
- (11)- قرائی.ف. 1387.مقایسه ی دیدگاه طراحان محیط و عامه ی مردم در مورد هویت شهری و نحوه ی تقویت آن(مطالعه موردی: منطقه شمیران، شمال تهران). فصلنامه ی معماری و شهرسازی 25.
- (12)- گلابچی. م. (1380). « معیارهائی برای طراحی و ساخت بناهای بلند ». نشریه هنرهای زیبا، انتشارات دانشگاه تهران، شماره 9
- (13)- مطلبی. ق. (1380) روانشناسی محیطی. دانشی نو در خدمت معماری و طراحی شهری نشریه هنرهای زیبا، انتشارات. دانشگاه تهران، شماره 10.
- (14)- مرتضوی. ش. (1380). روانشناسی محیط و کاربرد آن. مرکز چاپ وانتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

عضویت در خبرنامه

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

کارگاه آنلاین آشنایی با پایگاه های اطلاعات علمی بین المللی و ترند های جستجو

مباحث پیشرفته یادگیری عمیق؛ شبکه های توجه گرافی (Graph Attention Networks)

کارگاه آنلاین مقاله نویسی IEEE و ISI ویژه فنی و مهندسی